

Wartości życiowe i rodzinne wychowanków Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych

Marta Burdach

ORCID: 0000-0002-3902-8962

Uniwersytet Warszawski*

Streszczenie: Celem niniejszego artykułu było zbadanie deklaracji wychowanków Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych dotyczących ich wartości rodzinnych i życiowych. Rozważania zostały oparte na wynikach badań przeprowadzonych w 2019 roku. Przyjęłam w nich hipotezę, że w badanej zbiorowości chłopcy znajdujący się w ośrodkach będą częściej niż dziewczęta deklarować posiadanie wartości hedonistycznych i akceptować zachowania sprzeczne z prawem, podczas gdy dziewczęta w większości będą wskazywać na wartości witalne i rodzinne. Z przeprowadzonych autorskich badań wynika, że zaistniały niewielkie różnice pomiędzy deklaracjami obydwu płci, które świadczą, że chłopcy wykazują większą tolerancję wobec niewłaściwych zachowań oraz identyfikują się głównie z wartościami związanymi z życiem pełnym rozrywek i pieniędzy. Tym, co łączy chłopców i dziewczęta, jest wysoka pozycja wartości rodzinnych. Jest to zgodne z wynikami innych badań obecnych w literaturze przedmiotu. Wartościami, które od lat deklarują Polacy jako najważniejsze, są miłość, zdrowie i rodzina. Potwierdzają to wyniki przeprowadzonych badań.

Słowa kluczowe: wartości, wartości życiowe, wartości rodzinne, młodzież, resocjalizacja.

Współczesna młodzież ma przed sobą wiele wyzwań, z którymi poprzednie pokolenie nie musiały się mierzyć. Obecnie dominująca konsumpcyjność i kultura hedonistyczna powodują, że wybory i cele życiowe młodych osób ulegają przewartościowaniu. Utrudnia to funkcjonowanie zgodnie z ogólnie przyjętymi społecznie zasadami. W tej sytuacji kluczowe staje się wykształcenie przez młodego człowieka odpowiedniego i przede wszystkim trwałego systemu wartości, aby mógł on funkcjonować w pożądanym społecznie sposób.

---

* kepa_marta@o2.pl

W szczególnie trudnej sytuacji znajdują się wychowankowie placówek resocjalizacyjnych, którzy mają problem z funkcjonowaniem zgodnie z ogólnie przyjętymi zasadami i wartościami. Może to wynikać zarówno z błędów podczas socjalizacji, które miały miejsce w środowisku rodzinnym, jak i z niekorzystnego wpływu znajomych (Zaremba, 2015, s. 8–10).

Zamierzeniem badawczym było rozpoznanie wartości deklarowanych przez wychowanków Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych. Wyniki pozwoliły poznać wewnętrzne zasady, którymi chcieliby się kierować wychowankowie, a także wartości, które są dla nich szczególnie ważne. Kluczowe było także przeanalizowanie sytuacji rodzinnej młodych osób, która może mieć pośredni wpływ na dopuszczanie się przez nich sprzecznych z prawem zachowań. Skupiono się również na podziale deklaracji ze względu na płeć.

Wartości rodzinne i życiowe

Termin „wartość” występuje zarówno w dziedzinach nauk społecznych, psychologii społecznej, etnologii, socjologii, jak i w naukach formalnych i przyrodniczych (Kłoska, 1982, s.18). Pojęcie wartości jest wieloznaczne, a więc występują trudności w zbudowaniu jednej definicji wyjaśniającej jego istotę (Misztal, 1980, s. 14).

Obecnie w Europie dokonują się zmiany w rodzinach, ich orientacjach moralno-kulturowych, rozumieniu wolności w sposób indywidualistyczny, relatywnie wartości norm oraz stylu życia, który jest oparty na przyjemnościach i bez trosce. W Polsce proces ten nie jest tak bardzo widoczny, jak w innych krajach, jednak młodzież przejmując coraz szybciej te cechy. Młode osoby stają się coraz bardziej permissywne moralnie, słabną ich podstawowe orientacje moralne, które wywodzą się z religii oraz tradycji (Jasińska-Kania, Marody, 2006, s. 12–15). W społeczeństwie polskim występuje wysoka akceptacja i powielanie wartości rodzinnych, takich jak wysokie usytuowanie rodziny w życiu. Natomiast jeśli chodzi o normy szczegółowe, które wywodzą się z norm ogólnych, to nie spotykają się one ze szczególnym uznaniem. Rzeczywista moralność polskich rodzin opiera się tylko częściowo na chrześcijaństwie (Mariański, 2008, s. 45). Obecny jest i coraz bardziej rozpowszechniony relatywizm moralny, zgodnie z którym normy będące podstawą funkcjonowania życia małżeńskiego i rodzinnego odnoszą się jedynie do etyki ludzkiej, a więc to człowiek sam sobie nadaje te prawa, wartościuje swoje czyny. Przez takie podejście osoba będzie zapatrzona jedynie w siebie, będzie dążyła do osiągnięcia tylko swoich celów, a rozwój duchowy nie będzie miał większego znaczenia. Jest to błędne stanowisko, ponieważ dzięki niemu ludzie uczą się być odpowiedzialni za inne osoby i troszczyć nie tylko o swoje dobro, ale też dobro innych osób. Do dokonania pozytywnych zmian w środowisku rodzinnym i w całym społeczeństwie potrzebne jest ustawienie w centralnej pozycji wartości

prorodzinnych. Dodatkowo rodzina nie jest czymś nadanym. Aby prawidłowo funkcjonowała, należy codziennie troszczyć się o nią i dbać o siebie nawzajem (Mariański, 2008, s. 46–47).

Wartości życiowe często mogą mieć charakter uniwersalny. Są określane jako te, które odwołują się do obiektywnej rzeczywistości i nie są uzależnione od ocen innych ludzi. Takie wartości są zawsze ważne i obowiązujące niezależnie od zmieniających się warunków społecznych czy występujących sytuacji życiowych. Kształtują one obowiązujący ład moralny, którego społeczeństwo powinno przestrzegać, aby dobrze funkcjonowało (Szachaj, 2008, s. 17). Może jednak dojść do tego, że wartości uniwersalne zderzą się z wartościami relatywnymi, które są zależne od obowiązujących norm prawnych oraz obecnych pragnień społeczeństwa. Zgodnie z relatywizmem – wartości uznane za uniwersalne, na przykład dobro i prawda tracą swoją uniwersalność, gdyż ich rozumienie jest zależne od obecnych poglądów czy ustroju społecznego (Pawętczyńska, 2004, s. 30). Wiele osób podąża ku etyce indywidualnego sumienia lub sytuacji, nie patrząc na etykę, która zawiera w sobie trwałe i uniwersalne wartości, jak dobro czy zło. Prowadzi to do tego, że każdy ocenia indywidualnie daną sytuację, a w dalszej konsekwencji dochodzi do dezorganizacji porządku aksjonormatywnego w społeczeństwie. Żyjąc w takich warunkach, dorastający ludzie czują się zagubieni, nie wiedzą, jak postępować oraz kto jest prawdziwym autorytetem. Posiadają oni dylematy moralne, z którymi ciężko jest sobie im poradzić. Socjologowie uważają, że normatywne idee moralności mają swoje podwaliny w społeczeństwie, a zasady moralne są już całkowicie zależne od doświadczeń ludzi, są wytworem całego społeczeństwa (Mariański, 2011, s. 206–207).

Magdalena Boczkowska wykazała w swych badaniach, że symbolem szczęścia, który wśród młodzieży posiadał najwyższą średnią wagę było życie rodzinne (Boczkowska, 2016, s. 223–240). W artykule Rafała Boguszewskiego przedstawiono wyniki dotyczące aspiracji, dążeń oraz planów życiowych młodzieży. Nadal są one dość podobne od 1994 roku. Najważniejszymi dążeniami są: miłość, przyjaźń, a także udane życie rodzinne. Do 2003 roku priorytetowe dla młodych osób było udane życie rodzinne i związane z tym posiadanie dzieci. Obecnie jest to miłość i przyjaźń (Boguszewski, 2016, s. 52–75). Zatem młodzież posiada niezmiennie od lat wartości, którymi są: rodzina, miłość, zdrowie. Duże znaczenie mają nie tylko pewne uniwersalne zmiany rozwojowe, ale również czynniki zewnętrzne, które wywierają bezpośredni wpływ na całe przyszłe życie młodego człowieka. Również niezależnie od stopnia wykształcenia rodziców, miejsca zamieszkania czy płci, wartości młodych ludzi są do siebie zbliżone, a różnice, jeśli już występują, są zazwyczaj nieistotne statystycznie.

Wychowankowie w badaniach własnych

W przeprowadzonym badaniu wzięło udział 34 wychowanków Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych. Wśród nich znajdowało się 47% kobiet i 53% mężczyzn. Zasadniczy problem badawczy ujęto następująco: czy istnieją różnice pomiędzy dziewczynkami i chłopcami przebywającymi w Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych, w zakresie deklarowanych przez nich wartości? W badaniach zostały sformułowane hipotezy szczegółowe, zgodne z hipotezą generalną, że to właśnie płeć różnicuje wartości wychowanków.

Postępowaniem człowieka kierują przyjęte, uwewnętrznione przez niego wartości. Osoba, która uznaje daną czynność za wartościową, ma dobre samopoczucie, gdyż wie, że działa w zgodzie z samym sobą. Osoby przebywające w placówkach resocjalizacyjnych mogą realizować wartości, które nie przynoszą im korzyści, choć ich zdaniem są bardzo ważne. Mowa tu na przykład o odwadze fizycznej. Wzorcem dla nich mogą być też rodzice, którzy jako pierwsi przekazują swoim dzieciom wartości i normy, pokazują, jak żyć i funkcjonować. Dlatego też respondentom były zadawane pytania o sytuację rodzinną, która może wpływać na ukształtowanie ich systemu wartości.

Wychowankowie młodzieżowych ośrodków wychowawczych

Głównym powodem pobytu w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych były wagary i niewykonywanie obowiązku szkolnego (74%), rzadziej kradzieże lub rozboje (32%), demoralizacja (27%), używki (18%), agresja (18%) czy ucieczki (18%). Są to więc w większości powody związane z edukacją i chęcią spędzenia czasu w pożądanym przez siebie sposób. W domu rodzinnym ankietowani mieszkali najczęściej z mamą (79%) i rodzeństwem (71%), rzadziej z tatą (32%) i dziadkami (babcia – 15%, dziadek – 6%). Większość osób wychowuje się w rodzinach niepełnych, gdzie głową rodziny jest matka. Można więc stwierdzić, że cechą charakterystyczną rodzin wychowanków jest brak ojca.

Atmosfera panująca w domu rodzinnym jest niezwykle ważna dla prawidłowego rozwoju młodych ludzi. Wpływa ona zarówno na rozwój emocjonalny, intelektualny, jak i na uspołecznienie człowieka. Większość ankietowanych atmosferę panującą w domu oceniała dobrze (53%), pozostałe osoby oceniały ją bardzo dobrze (21%), średnio (24%) i źle (3%). Dane te nie wskazują więc na niepokojące środowisko, które nie sprzyjałoby rozwojowi młodych ludzi. Środowisko rodzinne ma kluczowy wpływ na ścieżkę edukacyjną potomków. Im wyższe wykształcenie rodzica, tym bardziej motywuje on swoje dziecko do nauki i osiągania sukcesów. Tacy rodzice mają wysokie ambicje zarówno względem siebie, jak i swoich dzieci (Kowalewski 2014, s. 117–127).

Matki ankietowanych wychowanków miały najczęściej wykształcenie zawodowe (29%) i średnie (32%), nieco mniej matek respondentów posiadało wykształcenie podstawowe (15%) i wyższe (3%). Wiedzy na temat wykształcenia swojej matki nie miało 21% wychowanków. Ojcowie respondentów posiadali najczęściej wykształcenie zawodowe (41%), rzadziej wykształcenie podstawowe (18%) lub średnie (12%). Pozostała część respondentów nie wiedziała, jakie jest wykształcenie ich ojców. Można więc stwierdzić, że większość rodziców posiada wykształcenie zawodowe, a tylko niewielka część wykształcenie wyższe. Niepokojącą wydawać się może niewiedza młodych osób na temat wykształcenia rodziców. Świadczyć to może o braku rozmów w rodzinie na temat edukacji. Młodzi ludzie nie inspirują się więc swoimi rodzicami w zakresie nauki, gdyż wartość, jaką jest wykształcenie, może nie być w ich rodzinie najważniejsza, przez co młode osoby wagarują i zaniedbują obowiązki szkolne.

Sytuacja materialna wychowanków

Doświadczenie przez dziecko ubóstwa już od jego najmłodszych lat może mieć destrukcyjny wpływ na jego dalszy rozwój, a przede wszystkim na jakość życia. Wysoki status majątkowy nie jest jednak bezpośrednio skorelowany ze szczęściem młodej osoby, ponieważ prawidłowy rozwój dziecka może zostać zagrożony, gdy rodzice nie będą zaspokajali jego potrzeb.

Większość ankietowanych twierdziła, że sytuacja finansowa ich rodzin była porównywalna do sytuacji finansowej rówieśników (46%), a nawet lepsza (24%). Rzadziej respondenci deklarowali, że ich sytuacja rodzinna jest trochę gorsza (12%) oraz gorsza (9%) i znacznie gorsza od sytuacji rówieśników (9%). Z deklaracji wychowanków wynika, że dorastają oni w dobrych warunkach materialnych, gdzie nie powinno im niczego brakować do prawidłowego funkcjonowania, a więc popełniane przez nich kradzieże nie powinny być bezpośrednio skorelowane z sytuacją finansową rodziny i potrzebami wynikającymi z ich niskiego statutu materialnego.

Wartości wychowanków młodzieżowych ośrodków szkolno-wychowawczych

Poznając wartości drugiego człowieka, można odkryć, co jest dla niego ważne, jakie są jego cele życiowe czy też co jest wyznacznikiem tych dążeń i podejmowanych strategii. Dodatkowo współczesna młodzież ma przed sobą niezwykłą ilość nowych wyzwań. Związane jest to ze zmieniającymi się warunkami życia społecznego, co przekłada się na występowanie przekształceń dotyczących zarówno sfery świadomości, jak i zachowań (Dubis, 2014, s. 35–36). Z uznawanymi przez człowieka wartościami, przekonaniami i ogólnym spojrzeniem na świat ma związek

prowadzony przez niego styl życia. Mogłoby się więc wydawać, że wychowankowie placówek resocjalizacyjnych będą reprezentować wartości odmienne od ogółu społeczeństwa (Dubis, 2014).

Nikt z ankietowanych wychowanków mający porównywalną lub lepszą od rówieśników sytuację finansową nie wskazał na taką wartość jak odwaga. Wśród osób z gorszą sytuacją materialno-finansową odsetek osób wskazujących tę wartość wynosił 30%. Analiza statystyczna nie wykazała, by pozostałe wartości były istotnie częściej wskazywane przez którąś z grup wydzielonych ze względu na sytuację finansową. Najważniejszym symbolem szczęścia dla ankietowanych była miłość rodzinna (91%), rzadziej respondenci wskazywali na dobre zdrowie (56%), korzystanie z życia (50%), duży krąg przyjaciół (38%). Dla niewielkiej liczby ankietowanych symbolem szczęścia był duży krąg przyjaciół (38%), bycie potrzebnym dla innych (21%), dobre warunki materialne (15%), sukcesy w nauce lub w pracy (3%), wykonywanie ulubionej pracy (3%). Wyniki badań pokazały, że młodzi ludzie pragną przede wszystkim poczucia bycia kochanym i okazywania miłości innym. Może to świadczyć o niedostatku miłości w rodzinie i wynikającego stąd pragnienia, by w przyszłości zbudować pełną, kochającą się rodzinę, w której każdy będzie otoczony uczuciem i opieką, gdyż większość z nich, co wynikało z badań, wychowuje się w rodzinie niepełnej, bez ojca. Z drugiej strony młodzi mogą też doceniać więzi z własną rodziną, pomoc rodziców w trudnych chwilach, która nie może się równać z radami otrzymywanymi od znajomych. Miłość rodziców jest bezinteresowna i są oni bez względu na wszystkie okoliczności ze swoimi dziećmi, natomiast grono znajomych jest zmienne i w trudnych chwilach mogą oni po prostu odejść.

Rodzina i wartości rodzinne

Podstawowym środowiskiem, który kształtuje system wartości człowieka, jest rodzina. Poprzez poznanie wartości, którymi w oczach młodych ludzi ma kierować się rodzina, można poznać ich obraz idealnego rodzica, który będzie wpajał swoim dzieciom te same wartości, które on uważa za ważne i pożądane, aby móc poprawnie funkcjonować w rzeczywistości (Szymczyk, 2017, s. 7–8).

W badanej grupie respondentów rodzina przekazuje takie wartości, jak: zapewnienie poczucia bycia kochanym i potrzebnym (73%), okazywanie zrozumienia i oparcia (70%). Rzadziej rodzina powinna zapewniać podstawy do życia (39%), dobre wychowanie, maniery i kulturę (33%), udzielać wzajemnej pomocy (24%). W opinii niewielkiego odsetka respondentów rodzina powinna brać głos dziecka pod uwagę przy podejmowaniu decyzji (12%), pomagać w nauce i kształceniu (12%), przekazywać zasady etyczne, moralne, religijne (12%). Podobnie jak w przypadku poprzednich pytań, miłość była najczęściej wybieraną wartością przez wychowanków.

Plany na przyszłość i sukces życiowy wychowanków

Sukces jest czymś niezwykle ważnym dla współczesnych ludzi. Każde pokolenie ma swoje percepcje sukcesu, które są związane ze społeczno-kulturowymi przeobrażeniami (Kabacińska, 2010, s. 236–237). Dla większości ankietowanych sukces życiowy był powiązany z szczęśliwym życiem rodzinnym (68%), rzadziej był utożsamiany z szacunkiem społecznym (15%) i wysokim statusem majątkowym (15%). Młode osoby swoje pragnienia wiążą w szczególności z wartościami rodzinnymi, a mniej ważne są dla nich wartości hedonistyczne. W niedalekiej przyszłości większość wychowanków chciałoby się skupić na rodzinie (67%), rzadziej na miłości (39%), doskonaleniu swoich umiejętności (39%), edukacji (27%) i pomocy innym (9%). Wychowankowie są skoncentrowani przede wszystkim na rodzinie i miłości, co powtarza się w wybieranych przez nich odpowiedziach na poszczególne pytania. Pragną uwagi oraz wzmocnienia więzi z najbliższymi. Skoncentrowanie na tych wartościach może świadczyć o potrzebie zarówno odczuwania, jak i okazywania uczuć wobec najważniejszych osób, gdyż obecnie znajdują się w sytuacji odosobnienia od najbliższych, nie mają jak okazywać swoich uczuć, a jednocześnie posiadają dużo czasu na przeanalizowanie swojej sytuacji i więzi rodzinnych, których istoty wcześniej mogli nie dostrzegać.

Zachowania pożądane wśród młodych ludzi

Każdy człowiek już od najmłodszych lat uczy się tego, co jest dobre, a co złe. Najpierw socjalizacja dokonuje się w kręgu rodzinnym, następnie wpływ na dziecko może mieć grupa koleżeńska, środowisko rówieśnicze, znajomi czy też szkoła lub inne instytucje wychowawcze. Dzięki reakcjom rodziców na niepożądane zachowania od najmłodszych lat dzieci uczą się, dlaczego nie należy postępować w określony sposób i jakie są tego konsekwencje zarówno dla nich, jak i dla innych. Młoda osoba staje się przez to bardziej wrażliwa, dostrzega wyrządzaną krzywdę i rozpatruje skutki swojego zachowania (Aleksiejuk, 2015, s. 166–172).

Najwięcej spośród ankietowanych wychowanków, bo 62%, uważa, że używanie kulturalnego języka jest bardzo ważne, co jest ciekawe, gdyż można zauważyć, że w dzisiejszych czasach większość nastolatków używa przekleństw i nie przykładają wagi do poprawnego posługiwania się językiem ojczystym. Ponad 30% respondentów zgodziło się ze stwierdzeniem, aby każdy młody człowiek powinien popracować na rzecz innych jako wolontariusz bez wynagrodzenia. Można stwierdzić, że nie jest to zbyt duży procent odpowiedzi, a tym samym że młodym ludziom w niezbyt dużym stopniu zależy na bezinteresownej pomocy potrzebującym. Wśród respondentów 21% uznało, że *całkowicie się zgadza*, a 38% *raczej się zgadza*, że człowieka inteligentnego i wykształconego, ale jednocześnie bardzo złego, nie można nazwać mądrym. Taki rozkład odpowiedzi pokazuje, że dla wycho-

wanków charakter człowieka nie jest silnie skorelowany z jego mądrością. Mała liczba ankietowanych zgodziła się, że lekarz, który na studiach ściągał zamiast rzetelnie się uczyć, może leczyć i operować pacjentów (9% odpowiedzi *całkowicie się zgadzam*, 12% odpowiedzi *raczej się zgadzam*). Wybór takich odpowiedzi świadczy pozytywnie o wychowankach i o wyborze przez nich wartości wiedzy, która jest niezbędna chociażby we wspomnianym zawodzie lekarza. Najmniej ankietowanych, bo 9% z nich stwierdziło, że *całkowicie się zgadza*, a kolejne 9%, że *raczej się zgadza* ze stwierdzeniem, iż zabranie sobie cudzej rzeczy, która leży bez dozoru, np. tabletku złaćki na dworcu, jest w porządku. Wybór tej odpowiedzi przez wychowanków jest ciekawy, ponieważ część osób przebywa w MOW-ach chociażby właśnie z powodu kradzieży, co wskazało we wcześniejszym pytaniu. Może to świadczyć o tym, że młodzież tak naprawdę nie chce kraść, a robi to z jakichś konkretnych powodów, np. chęcią popisania się przed grupą.

Ankietowani najczęściej nie usprawiedliwiali bicia dzieci (91%). Mniejszy odsetek nie usprawiedliwiał przyjmowania (66%) i wręczania (58%) łapówek, eutanazji na prośbę chorego (58%). Takie zagadnienia jak zaniedbywanie swoich obowiązków w szkole, świadome kupowanie rzeczy podrabianych, przekraczanie dozwolonej prędkości na jezdni, jazda bez biletu w autobusie lub tramwaju były przez większość ankietowanych dopuszczalne zależnie od sytuacji. Większość ankietowanych natomiast akceptowała korzystanie z nielegalnych programów, gier, filmów (41%) i ściąganie na sprawdzianach (53%).

Obraz wartościowego człowieka

Każdy człowiek posiada jakieś skojarzenia związane z wizją wartościowego człowieka. Zapewne żadna z osób nie chciałaby być przez kogoś okłamywana czy traktowana z pogardą. Aby w świecie nastąpiła pewna harmonia, każdy człowiek powinien pracować nad swoimi wadami, zastanawiać się nad swoim postępowaniem i z dnia na dzień stawać się coraz lepszym człowiekiem. Wychowankowie placówek resocjalizacyjnych muszą w sposób szczególny uświadomić sobie swoje negatywne cechy, aby móc poprawnie funkcjonować w środowisku i pokazać innym, że są naprawdę wartościowymi osobami. Dlatego też poniżej omówiono następujące odpowiedzi wychowanków, aby dowiedzieć się, kim są według nich osoby wartościowe.

Zdaniem większości ankietowanych wartościowy człowiek powinien poświęcać się dla innych (79%) i wypełniać sumiennie swoje obowiązki (56%). Dla niewielkiej liczby osób wartościowy człowiek powinien posiadać dużą ilość pieniędzy (15%), posiadać władzę (9%). Młodzież więc w znacznej mniejszości na podium u drugiego człowieka stawia wartości hedonistyczne.

Autorytet jako światopogląd i źródło moralności

Autorytetem dla ankietowanych najczęściej byli rodzice (50%), rzadziej znajomi (27%), sportowcy (21%), inni członkowie rodziny (21%), rzadziej autorytetem byli muzycy (9%). Większość wychowanków czerpie więc przykład ze swoich rodziców, przez co oni sami mogą być źródłem niepoprawnych zachowań swoich dzieci. Wiąże się to z kształtowaniem poglądów na świat. Na kształtowanie poglądów na świat i życie największy wpływ miały własne przemyślenia (59%), znajomi (44%) i rodzice (38%). Rzadziej media (15%), zasady religijne (9%), dziadkowie (9%). Jak wskazują powyższe dane, zdaniem młodych to oni sami kreują swój światopogląd, nie biorąc pod uwagę wpływu innych osób na ten sposób myślenia. Podobnie odnoszą się do kwestii ustalania norm moralnych. Normy moralne są jednym z rodzajów norm społecznych. Dzięki nim człowiek wie, co jest właściwe, co zakazane, a więc ogólniej co jest dobre, a co złe. Mają one pierwszeństwo nad normami prawnymi, gdyż istnieją niezależnie od nich (Machura, 2011, s. 278–280). Według respondentów normy postępowania człowieka powinien ustalać każdy sam (77%), mniejszy odsetek ankietowanych uważał, że normy powinno ustalać społeczeństwo (18%), państwo (6%) lub Kościół (3%).

Różnice i podobieństwa w deklaracjach wychowanków

Dokonując porównania deklaracji dziewcząt i chłopców, można stwierdzić, że wagarowanie jest głównym zachowaniem, które przesądziło o pobytku dziewcząt i chłopców w ośrodku. Dodatkowo zarówno dziewczęta, jak i chłopcy będący wychowankami Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych żyją w podobnych warunkach rodzinnych, gdyż większość z nich ocenia atmosferę panującą w domu jako dobrą, a jako złą jedynie jedna z dziewcząt. Młodzi obydwu płci wskazują, że wykształcenie ich rodziców jest w większości średnie i niższe. Swoją sytuację materialną badani obydwu płci oceniają jako porównywalną do tej występującej u swoich rówieśników. Zdecydowana mniejszość zarówno chłopców, jak i dziewcząt ocenia swoją sytuację jako gorszą od innych.

W kwestii deklaracji na temat wyznawanych wartości badani płci męskiej i żeńskiej za wysoko cenione przez nich wartości uznali miłość, rodzinę i zdrowie. Jak wynika z badań, chłopcy wykazują się większym posiadaniem wartości hedonistycznych niż dziewczęta, gdyż uważają oni za ważne wartości bogactwa i pieniędzy. Odnosząc się do deklaracji obydwu płci na temat wartości, którymi powinna kierować się rodzina, można zauważyć podobieństwo, ponieważ badani najczęściej wybierali wartości zrozumienia i wsparcia oraz okazywania poczucia bycia kochanym. Znaczącymi symbolami szczęścia zarówno dla dziewcząt, jak i chłopców są miłość rodzinna, dobre zdrowie oraz korzystanie z życia i rozrywki, przy czym to dziewczęta częściej wskazywały na ten symbol. Wspólnym wyborem dla chłopców (55,6%) i dziewcząt (80%) dotyczącym posiadanych przez nich prio-

rytetów w przyszłości jest chęć skupienia się na rodzinie. Dziewczętom zależy również, aby czuć się spełnionymi także na płaszczyźnie edukacji (40%), miłości (33,3%) oraz doskonalenia swoich umiejętności (33,3%). Chłopcy natomiast deklaruowali posiadanie wyżej wymienionych priorytetów w odwrotnej kolejności do płci przeciwnej, gdyż przede wszystkim chcą skupić się na doskonaleniu umiejętności (44,4%), miłości (44,4%), a najrzadziej na edukacji (16,7%). Zarówno chłopcy (66,7%), jak i dziewczęta (68,8%) za swój sukces życiowy uznają szczęśliwe życie rodzinne.

Według wychowanków obydwu płci każdy sam powinien ustalać normy moralne, ponieważ jest to wewnętrzną sprawą człowieka. W deklaracjach badanych nie stwierdzono również znaczących różnic w zakresie oceny pożądaných działań, gdyż dziewczęta i chłopcy dokonali w większości wyboru zachowań pożądaných ze względów etycznych i prawnych. Rozbieżność deklaracji obydwu płci dotyczy braku akceptacji przez dziewczęta kupowania rzeczy podrabianých, jazdy bez biletu w autobusie lub tramwaju, przy czym chłopcy nie widzieli w tych zachowaniach nic niepożądanego. Można też wskazać, że chłopcy częściej niż dziewczęta dokonując oceny zachowań, wybierali opcję „zależy od konkretnej sytuacji”, co może wskazywać na skłonność do relatywizacji norm społecznych i częstszego postępowania niezgodnie z prawem niż dziewczęta. Jak wynika z badań, autorytetem dla dziewcząt są zdecydowanie rodzice (69%), podczas gdy chłopcy dużo rzadziej wskazywali tę opcję (33%). Największą ilości przedstawicieli płci męskiej (39%) za autorytet uważa znajomych. Rówieśnicy częściej kształtowali także poglądy chłopców (62%), rzadziej poglądy dziewcząt (25%). Dodatkowo tak samo ważne jak wpływ znajomych były dla młodych osób własne przemyślenia, a dla dziewcząt (56,3%) to właśnie tylko one kształtują ich poglądy. Zarówno dziewczęta (87,5%), jak i chłopcy (72,2%) za człowieka wartościowego uważają osobę, która poświęca się dla innych oraz sumiennie wypełnia swoje obowiązki (około 60% deklaracji obydwu płci). Różnice na tej płaszczyźnie dotyczą chłopców, gdyż tylko oni za atrybuty wartościowego człowieka uznali także władzę i pieniądze.

Dyskusja

Z treści niniejszych rozważań wynika, że młodzi ludzie niezmiennie deklarują te same wartości (Boczkowka, 2016; Boguszewski, 2016). Bez względu na to czy osoby weszły w konflikt z prawem, czy nie, te same wartości są tożsame dla obydwu grup. Są nimi rodzina, miłość i zdrowie. Kolejnym podobieństwem jest utożsamienie sukcesu życiowego w szczególności ze szczęśliwym życiem rodzinnym oraz skupienie się w przyszłości na rodzinie, miłości oraz doskonaleniu własnych umiejętności. Jeśli chodzi o symbole szczęścia wychowankowie deklaruowali, że najważniejsze są dla nich miłość rodzinna, dobre zdrowie, korzystanie z życia oraz

duży krąg przyjaciół. Można więc wskazać, że młode osoby przebywające w placówkach resocjalizacyjnych dosyć wysoko cenią również wartości hedonistyczne związane z czerpaniem korzyści z życia. W badaniach dotyczących ogółu populacji Polaków symbol ten nie był tak często wybierany.

Z przeprowadzonych badań wynika również, że większość wychowanków posiada dobrą sytuację materialną. Jak wynika z niniejszych badań sytuacja finansowa rodziny nie różnicuje wartości, jakie deklarują wychowankowie. Charakterystyczne jest to, że młode osoby przebywające w placówkach resocjalizacyjnych wychowują się zazwyczaj bez ojca, a więc to jedynie matka jest odpowiedzialna za ich wychowanie. Może przekładać się to na niedopilnowanie dzieci w kwestii obowiązków szkolnych, gdyż samotne matki muszą utrzymać całe gospodarstwo domowe, co wiąże się z małą ilością wolnego czasu poświęcanego potomstwu. Duży procent wychowanków nie zna również wykształcenia swoich rodziców. Jeśli więc w domu rozmowy na temat edukacji nie są podejmowane, może to świadczyć o braku zainteresowania dalszą przyszłością młodych osób oraz motywowaniem ich do skończenia szkół na odpowiednim poziomie. Wychowankowie nie uświadamiają sobie, jak ważna jest edukacja i próbują zdobywać pożądane dobra nielegalną drogą, chociażby poprzez drobne kradzieże. Sytuacja ta dotyczy w szczególności chłopców.

Podsumowanie

Konkludując, zachowania mające znamiona przestępstwa mogą wynikać nie tyle z hierarchii własnych wartości, co z niezwykle silnej presji czynników sytuacyjnych, czego potwierdzeniem może być dopuszczanie się niektórych czynów w grupie. Sami respondenci jako powody przebywania w placówkach resocjalizacyjnych wskazywali wagary czy drobne kradzieże, a za osoby, które kształtują ich światopogląd lub stanowią dla nich autorytet, wybierali znajomych. Może to świadczyć o tym, że rówieśnicy namawiają ich do popełniania określonych zachowań, a zarazem działają oni wspólnie z nimi. Dodatkowo wychowankowie pomimo posiadania podobnych wartości co ogół młodych osób (Boguszewski, 2016; Domalewski, 2013; Dziwańska, 2013) deklarowali, że zaniebdywanie swoich obowiązków w szkole, świadome kupowanie rzeczy podrabianych, przekraczanie dozwolonej prędkości na jezdni, jazda bez biletu w autobusie lub tramwaju były przez większość z nich dopuszczalne zależnie od sytuacji. Większość ankietowanych akceptowała również korzystanie z nielegalnych programów, gier, filmów i ściąganie na sprawdzianach. Natomiast przy poprzednim pytaniu młodzież do kwestii ściągania podeszła zupełnie odwrotnie, gdyż bardzo mała liczba ankietowanych zgodziła się z tym, że lekarz, który na studiach ściągał, zamiast rzetelnie się uczyć, może leczyć i operować pacjentów.

Można wnioskować, że młodzi bardziej krytycznie oceniają postępowanie innych osób niż swoje. Prawdopodobnie nie dostrzegają oni cech negatywnych ani w sobie, ani w konsekwencjach swoich działań. Podobnie jak w innych badaniach (Boguszewski, 2016; Dziwańska, 2013; Łysiak, Krzywak, Urbanek, Smoczyńska, Szulc, 2017) płeć nie różnicuje zbyt wyraźnie deklaracji dotyczących posiadanych wartości. Blisko 62% ankietowanych chłopców przebywało w ośrodku z powodu kradzieży lub rozbojów, przy czym żadna z dziewcząt nie trafiła do ośrodka z tego powodu. Dodatkowo jeśli chodzi o zachowania sprzeczne z prawem, to dziewczęta częściej nie akceptowały kupowania rzeczy podrabianych, jazdy bez biletu w autobusie lub tramwaju. Dla chłopców dopuszczanie się takich zachowań nie stanowiło większego problemu. Przyczyną tego może być odmienność czynników biologicznych i społeczno-kulturowych.

Z większości badań na temat zachowań dewiacyjnych wynika, że znacznie częściej dopuszczają się ich chłopcy niż dziewczęta. Zachowania te mogą wynikać z czynników indywidualnych, interpersonalnych, sytuacyjnych oraz środowiskowych czy kulturowych, w których młody człowiek funkcjonuje (Borzucka-Sitkiewicz, 2010, s. 13–63). Jak już zaakcentowano wcześniej, chłopcy znacznie częściej niż dziewczęta posiadają autorytet wśród swoich znajomych i dzięki nim kształtują światopogląd. W tym przypadku to właśnie nieodpowiednie grono rówieśników może nasilać negatywne zachowania. Dodatkowo brak ojca może wpływać na przejawianie bardziej „męskich” w opinii chłopców zachowań (Bernasiewicz, Noszczyk-Bernasiewicz, 2017, s. 161–163). Należy przypomnieć, że analizowane w badaniach informacje są oparte na deklaracjach wychowanków. Zarówno wiek młodzieży, jak i anonimowość ankiety mogą mieć wpływ na szczerść odpowiedzi. Wychowankowie mogli odpowiadać zarówno w sposób deklaracyjny, a więc tak jakby chcieli, żeby było, jak i zgodny z rzeczywistością. Osoby przebywające w placówkach resocjalizacyjnych mogły zataić sytuację materialną swojej rodziny, deklarując ją jako znacznie lepszą od rzeczywistej, aby postawić siebie w korzystniejszym świetle, jako osoby zamożne, którym na co dzień niczego nie brakuje. To samo odnosi się do kwestii wskazania wykształcenia rodziców. Większość wychowanków nie potrafiła wskazać, na jakim poziomie ich ojcowie i matki zakończyli edukację. Być może wynika to z niewiedzy młodych ludzi i braku zainteresowania edukacją w środowisku rodzinnym, jednak z drugiej strony może to świadczyć o pewnego rodzaju poczuciu wstydu związanego z ujawnieniem rzeczywistego obrazu na temat ich rodziców, przez co młodym ludziom łatwiej było wskazać opcję „nie wiem”.

Również wskazanie przez wychowanków ogólnie deklarowanych wartości nie odbiegało od odpowiedzi uzyskanych w badaniach innych autorów. Mowa tu na przykład o miłości, zdrowiu, szczerości, doskonaleniu umiejętności czy posiadaniu w przyszłości dobrej pracy (Boguszewski, 2016; Dziwańska, 2013; Łysiak,

Krzywak, Urbanek, Smoczyńska, Szulc, 2017). Jeśli chodzi jednak o wskazanie pożądanych przez nich zachowań lub sytuacji znajdowały się odpowiedzi, które odbiegają od powszechnie przyjętego porządku prawnego, co niekiedy rozmijało się z wcześniej deklarowanymi wartościami. Można wskazać na przykład sytuacje ściągania na sprawdzianach czy jeździe bez biletu, które mają niewiele wspólnego ze szczerością czy perspektywą posiadania w przyszłości wymarzonej pracy. Aby poznać rzeczywisty obraz hierarchii wartości wychowanków, należałoby sięgnąć do innych źródeł, a także użyć innych metod badawczych (np. wywiad z pracownikami placówek resocjalizacyjnych, nauczycielami w szkole, rodzicami, obserwacja, zapoznanie się z dokumentami zawierającymi informację o powodach umieszczenia w ośrodku). Wszystko to pozwoliłoby spojrzeć na zagadnienie wartości z nieco innej perspektywy. Dodatkowo warto podkreślić, że powyższe wnioski i spostrzeżenia dotyczą tylko badanej grupy młodzieży.

Bibliografia

- Aleksiejuk, E. (2015). Wpływ relacji rodzicielskich na wychowanie i kształtowanie się tożsamości dziecka. *Nova Socialna Edukacia Cloveka*, 4, 166–172.
- Apanowicz, J. (2002). *Metodologia ogólna*. Bernardinum.
- Bernasiewicz, M., Noszczyk-Bernasiewicz, M. (2017). „Nieobecny ojciec” – casus rodzin nieletnich przestępców. *Studia Edukacyjne*, 44, 161–163.
- Boczkowska, M. (2016). Wartości osobiste preferowane przez młodzież gimnazjalną a wybrane wskaźniki socjodemograficzne. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, 35(3), 223–240.
- Boguszewski, R. (2016). Aspiracje, dążenia i plany życiowe młodzieży. *Młodzież*, 52–75.
- Borzucka-Sitkiewicz, K. (2010). *Środowiskowe uwarunkowania agresywnych zachowań młodzieży*. Wyd. Uniwersytetu Śląskiego.
- Domalewski, J. (2013). *System wartości młodzieży gimnazjalnej*. Fundacja ABCXXI – Cała Polska czyta dzieciom, 1–45.
- Dubis, M. (2014). Wartości i style życia młodzieży. *Jagiellońskie Studia Socjologiczne*, 35–36.
- Dziwańska, K. (2013). Wartości cenione przez młodzież wybrane uwarunkowania społeczno-kulturowe. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, 7, 96–112.
- Florczykiewicz, J. (2016). Interpretacja wartości i norm społecznych przez młodzież – analiza porównawcza. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, 15(2), 249–250.
- Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę (2017). *Ubólstwo dzieci*, 2.
- Jasińska-Kania, A., Marody, M. (2006). Polacy w procesie przemian norm i wartości społeczeństw Europy. Polska w zjednoczonej Europie. Substrat ludzki i kapitał społeczny. Materiały z Konferencji Komitetu. Polska w Zjednoczonej Europie przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk oraz Fundacji Rektorów Polskich.

- Kabacińska, K. (2010). Wprowadzenie. W: D. Hildenbrandt-Wypych, K. Kabacińska (red.), *Młodość i sukces życiowy* (s. 7–8). Impuls.
- Kloska, G. (1982). *Pojęcia, teorie i badania wartości w naukach społecznych*. PWN.
- Kowalewski, T. (2014). Wzajemna zależność między aspiracjami kształcenia się rodziców a aspiracjami edukacyjnymi młodzieży. *Pogranicze. Studia Społeczne*, 24, 117–127.
- Kowalik, P., Pośpiech, L. (2009). Istota wartości i ich znaczenie w edukacji. *Nauczyciel i Szkoła*, 4, 26.
- Krajewska, A. (2015). Konsumpcjonizm jako zagrożenie dzieci i młodzieży. Wyzwania dla edukacji. *Journal of Modern Science*, 3(26), 115–127.
- Krzywak, E., Łysiak, M., Smoczyńska, S., Szulc, A., Urbanek, E. (2017). System wartości i normy w życiu młodzieży Gimnazjum im. Polskich Olimpijczyków w Zbąszynku.
- Łobocki, M. (2006). *Wychowanie moralne w zarysie*. Impuls.
- Machura, P. (2011). Normy moralne, ideały i supererogacja. *Folia Philosophica*, 29, 278–280.
- Mariański, J. (2011). *Przemiany moralności polskich maturzystów w latach 1994–2009*. Wyd. KUL.
- Mariański, J. (2008). *Społeczeństwo i moralność*. Wyd. Diecezji Tarnowskiej.
- Mitrega, A. (2011). Od rodziny postradycyjnej do postmodernistycznej – współczesne modele relacji rodzinnych. *Wychowanie w Rodzinie*, 3, 55–84.
- Misztal, M. (1980). *Problematyka wartości w socjologii*. PWN.
- Pawłczyńska, A. (2004). *Głowy hydry. O przewrotności współczesnego zła*. TEST.
- Rybczyńska, D. A., Olszak-Krzyżanowska, B. (1999). *Aksjologia pracy socjalnej – wybrane zagadnienia*. Biblioteka Pracownika Socjalnego.
- Skibska, J. (2012). Środowisko rodzinne jako czynnik warunkujący rozwój dziecka. *Przekraczanie Granic*, 2, 109–116.
- Stake, R. E. (2009). *Jakościowe studium przypadku*. PWN.
- Stępień, A. (1980). *Elementy filozofii*. KUL.
- Szachaj, A. (2008). *Relatywizm i fundamentalizm oraz inne szkice z filozofii kultury i polityki*. Wyd. Naukowe UMK.
- Szymczyk, L. (2017). Rola rodziny w rozwijaniu systemu wartości. *Łódzkie Studia Teologiczne*, 26, 7–8.
- Zaremba, K. (2015). Charakterystyka nieprzystosowania społecznego młodzieży podświadomej. *Profilaktyka Społeczna i Resocjalizacja*, 27, 8–10.

Family and Life Values of Juveniles of Youth Educational Centers

Abstract: The purpose of this Article was to examine the declarations of the pupils of the Youth Educational Centres concerning their family and life values. The research method used in this work is a survey, which was conducted in 2019. In my deliberations, I hypothesized that in the study group, boys in centres would be more likely than girls to declare they possess hedonistic values and accept illegal behaviour, while girls would mostly point to vital and family values. Author's research shows that there were slight differences between the declarations of both sexes, which show that boys have a greater tolerance for inappropriate behavior and identify mainly with the values associated with a life full of entertainment and money. What unites boys and girls is the high position of family values. This is in line with the results of other studies present in the literature of the subject. The values that Poles have declared most important for years are love, health and family. This is confirmed by the results of the studies carried out.

Keywords: values, life values, family values, youth, resocialization.